УДК 336.71
DOI: https://doi.org/10.32782/business-navigator.73-11

Петик Л.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансового менеджменту
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID: https://orcid.org/0000-0002-4807-2236
Болюх Д.А.
магістр
Львівський національний університет імені Івана Франка

Petyk Lyubov
Candidate of Economics Sciences,
Associate Professor of the Department of Financial Management
Ivan Franko National University of Lviv
Boliukh Diana
Master
Ivan Franko National University of Lviv

ОЦІНКА ТА ШЛЯХИ МІНІМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ В УМОВАХ ЕКОНОМІЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Петик Л.О., Болюх Д.А. Оцінка та шляхи мінімізації фінансових ризиків банківського сектору в умовах економічної нестабільності. У статті представлено результати оцінки фінансових ризиків банківського сектору, їх вплив на банківську діяльність та шляхи їх мінімізації в умовах економічної нестабільності. Наведено класифікацію банківських ризиків відповідно до вітчизняної літератури. Відображено чинники через які банківські установи наражаються на ризики. Фінансові ризики банківського сектору впливають на чистий прибуток, капітал банку. Тому проаналізовано вплив ризиків на фінансову стабільність та ефективність діяльності банків України. Відображено зміну кількості банківських установ, обсягів капіталу та чистого прибутку в цілому по банківській системі. Охарактеризовано кредитний ризик, який є одним із найсуттєвіших в банківській діяльності. Досліджено динаміку активів банків України, обсяги наданих кредитів. Мінімізація рівня фінансових ризиків банківського сектору передбачає розроблення та впровадження заходів та методів щодо управління ризиками. Тому представлено заходи та методи, які можна здійснювати, щоб мінімізувати рівень ризиковості при проведенні банківської діяльності.

Ключові слова: фінансові ризики, банківький сектор, прибуток банків, кредитний ризик, активи банків, мінімізація банківських ризиків.

Petyk Lyubov, Boliukh Diana. Assessment and ways to minimize the financial risks of the banking sector under financial instability. The article is devoted to the assessment of financial risks of the banking sector, their impact on the activity of banks and their minimization in conditions of economic instability. The banking sector is a key link that ensures the development of the financial system, but banking activity is risky. Therefore, it is important to study banking risks and ways to minimize them in order to increase the efficiency and stability of the banking system. The article provides a classification of banking risks in accordance with domestic literature. Factors due to which banking institutions are exposed to risks are reflected. Financial risks of the banking sector affect the net profit, capital of the bank. Therefore, the impact of risks on the financial stability and efficiency of Ukrainian banks was analyzed. The bank's regulatory capital is one of the most important indicators of its activity, the main purpose of which is to cover the negative consequences of various risks. During the entire studied period, there is a tendency to increase this indicator, which is positive. Due to external risks, namely the difficult military and economic situation, the profit of Ukrainian banks decreased. The credit risk, which is one of the most significant in banking activity, is characterized. The causes of credit risk in banking are given. The dynamics of the assets of Ukrainian banks, the volumes of loans granted, were studied. It was concluded that in modern conditions of banking activity, there is a slight slowdown in lending to the population and an increase in the volume of loans granted to business entities. To reduce credit risks, commercial banks use various methods to protect against credit risk: diversification, limiting, insurance, risk distribution. The banking sector cannot exist without risk, so it is necessary to look for ways to minimize them. Minimizing the level of financial risks in the banking sector involves the implementation of risk management measures and methods. Measures to minimize banking risks include preventive and protective measures. Banking risk management methods include: methods of avoiding and accepting banking risks. The article reflects the peculiarities of these measures and methods.

Key words: financial risks, banking sector, bank profit, credit risk, bank assets, bank risk minimization.

Постановка проблеми. Банківська діяльність є однією з найбільш ризикованих серед усіх видів фінансової діяльності. Економічна нестабільність, ряд внутрішніх та зовнішніх загроз чинять негативний вплив на стан фінансової безпеки банківського сектору та ефективність функціонування банків. В умовах сьогодення порушення економічого становища на ринку банківських послуг через нестабільну економічну та військово-політичну ситуацію, супроводжується зростанням ризиків банківської діяльності.

Питання оцінки та управління фінансовими ризиками банківських установ є важливим та актуальним в контексті забезпечення ефективності та стабільності функціонування окремого банку та банківської системи загалом. Стабільність та надійність банківського сектору є одним з індикаторів стану національної економіки. Тому в сучасних умовах, попри велику кількість наукових досліджень, існує потреба в оцінці фінансових ризиків банківського сектору та визначенні напрямків їх мінімізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Велика кількість вчених-економістів присвячують свої наукові праці питанням оцінки банківських ризиків, зокрема: В. Бобиль, Т. Бартон, Т. Васильєва, В. Вовк, В. Грушко, Н. Демчук, А. Єпіфанов, С. Козьменко, Ю. Макаренок, Г. Марковіц, Д. Мельник, О. Пернарівська, Л. Примостка та інші. В наукових дослідженнях ці вчені розкриваються зміст, методи оцінювання та мінімізації фінансових ризиків, що впливають на функціонування банківського сектору.

Постановка завдання дослідження. Метою даної роботи є проведення аналізу фінансових ризиків банківської діяльності та окреслення шляхів їх мінімізації задля забезпечення ефективності функціонування банківського сектору України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська діяльність є однією з найбільш ризикованих серед інших, тому що, здійснюючи банківські операції, банки використовують як власні кошти, так і вкладення своїх клієнтів. В банківській діяльності ризик можна розглядати як ймовірність зниження доходів, втрати банком частини свого прибутку, виникнення збитків або здійснення додаткових витрат в результаті здійснення фінансових операцій [1].

У вітчизняній літературі банківські ризики класифікуються за різними критеріями, Т. Осипенко, Л. Примостка, Ю. Потійко виокремлюють кредитний, ринковий, ризик ліквідності, операційні ризики, правовий, управлінський ризики, процентний, валютний, ризик ринку цінних паперів, ризик неплатоспроможності, ризик варіабельності [2, с. 91].

Вітчизняні банки можуть піддаватися ризикам, які виникають через неефективну ділову стратегію, недосконалу організаційну структуру, неузгодженість політики банку. Крім цього, банки наражаються на ризики через нестабільне макроекономічне, військово-політичне середовище та кон'юнктуру фінансового ринку.

Фінансові ризики банківського сектору впливають на чистий прибуток через зміну його складових та капітал банку. Розглянемо основні показники діяльності банків України у період з 2019 до початку 2023 року.

З наведених даних (табл. 1) спостерігаємо, що попри зменшення кількості банків та труднощі у їх діяльності, що супроводжуються фінансовимим ризиками та нестабільної економічною ситуацією, спостерігається збільшення активів банків України. Так, станом початок 2023 року обсяг активів банківського сектору склав 2353592 млн грн., що на 300360 млн грн. більше порівняно з початком 2022 року.

Регулятивний капітал банку є одним з найважливіших показників його діяльності, основним призначенням якого є покриття негативних наслідків різноманітних ризиків. Протягом усього досліджуваного періоду спостерігається тенденція до збільшення даного показника, що є позитивним аспектом банківської діяльності. Національним банком встановлено, що регулятивний капітал має складати не менше 200 млн грн, станом на початок 2023 року в цілому по банківській системі цей показник складає 211091,1 млн грн, тобто економічний норматив виконується.

Через зовнішні ризики, а саме складну військову та економічну ситуацію прибуток українських банків знизився більше ніж на 65% за 2022 рік порівняно з 2021 роком, і українські банки отримали 24 716 млн грн чистого прибутку проти 77 376 млн грн роком раніше.

Як вже зазначалося вище, до банківських ризиків належить кредитний ризик, він є найбільш суттєвим, адже кредитні операції банків, що належать до активних є одними із найважливіших серед інших операцій та служать дохідним інструментом банку.

О. Криклій та Н. Маслак дають таке визначення кредитному ризику: «Ймовірність повної або часткової втрати вартості активів банку в результаті нездатності контрагентів (позичальників) виконувати свої зобов'язання або недоотримання доходу на вкладений капітал унаслідок впливу різноманітних чинників» [4, с. 7].

До основних причин кредитного ризику відносять: неправомірні дії клієнтів при виконанні кредитного договору; негативні зміни в політичній, фінансовій системах; виникнення кризових явищ в економіці або її секторах, що спричиняє зниження ділової активності суб'єктів господарювання; раптова одностороння зміна умов кредитних договорів комерційними банками та інші.

Таблиця 1

Основні показники діяльності банків України у період з 2019 до початку 2023 року

Роки	Показники			
	Кількість банків, шт	Регулятивний капітал, млн грн	Активи банків усього, млн грн	Прибуток (збиток), млн грн
01.01.2019	77	126116,7	1359703	22339
01.01.2020	75	150313,8	1493298	58356
01.01.2021	74	182283,6	1822841	39727
01.01.2022	71	211742,3	2053232	77376
01.01.2023	67	211091,1	2353592	21921

Джерело: складено авторами на основі [3]

Таблиця 2

Динаміка активів банків України протягом 2019–2022 рр., млн грн.

Роки	Активи, усього	Активи в іноземній валюті	Кредити надані клієнтам, усього	Кредити надані суб'єктам господарювання	Кредити надані фізичним особам	Кредити надані органам державної влади
01.01.2019	1359703	494623	1118860	919071	196859	2865
01.01.2020	1493298	492157	1033430	821936	206737	4724
01.01.2021	1822841	585493	960597	749335	199561	11641
01.01.2022	2053232	583133	1065347	795513	242633	26973
01.01.2023	2353592	731394	1036129	801327	209944	24809

Джерело: складено авторами на основі [3]

В табл. 2 наведено динаміку активів банків України, обсяги наданих кредитів. Внаслідок війни у 2022 році спостерігається незначне уповільнення кредитування населення – станом січень 2023 року обсяг кредитів наданих фізичним особам складає 209944 млн грн, що на 32 689 млн грн менше ніж на початок 2021 року. Обсяги кредитування суб'єктів господарювання навпаки збільшилися порівнюючи з попередніми роками. Кредитування органів державної влади впродовж аналізованого періоду зростає і на початок 2023 року становить 24 809 млн грн.

Частка кредитів для суб'єктів господарювання від загальної суми наданих банківськими установами в середньому складає більше 70%, а частка кредитування фізичних осіб – понад 20% (рис. 1).

Частка кредитів наданих суб'єктам господорарювання є значною, і збільшення кредитування має в собі певні ризики, адже в умовах економічної нестабільності, велика кількість клієнтів, мають доволі низький рівень забезпечення, значно залежать від ситуації на фінансовому ринку, темпів інфляції в країні. Тому для банків важливо створювати систему управління кредитним ризиком, яка буде відповідати стану економіки та спиратиметься на розроблену стратегію банку.

Для зниження кредитних ризиків комерційні банки використовують різноманітні прийоми та заходи захисту від кредитного ризику, а саме: диверсифікацію, лімітування, страхування, розподіл ризиків тощо [5, с. 1063].

В умовах складного економічного становища банкам варто застосовувати метод диверсифікації, який полягає у розподілі кредитного портфеля серед широкого кола позичальників та метод лімітування, тобто встановлення максимально допустимих розмірів наданих кредитів, що дає змогу обмежити ризики.

Комерційні банки, здійснюючи операції із валютою як активом, наражаються на валютний ризик, який визначається як можливість виникнення збитків при операціях з іноземною валютою, зумовлену коливанням ринкових валютних курсів. Для мінімізації валютного ризику необхідним є запровадження лімітування валютних операцій та страхування валютних ризиків (хеджування) [6].

Фінансові ризики чинять вплив на діяльність усіх комерційних банків, в тому числі і на системно важливих. Від діяльність системно важливих банків залежить ефективність та стабільність усього банківського сектору. Тому в умовах економічної нестабільності та підвищеного рівня ризиків виникає потреба у стрес-тестуванні системно важливих та найбільших за акти-

Рис. 1. Частка кредитів наданих фізичним особам та суб'єктам господарювання в загальному обсязі наданих кредитів

Джерело: складено авторами на основі [3]

вами банків країни. Стрес-тестуваня дозволяє виявити системні ризики, реалізація яких може становити загрозу стабільності всієї банківської системи. Після проходження цього тестування НБУ повідомляє банки про необхідність складання програм капіталізації чи реструктуризації. Також регулятор може застосувати заходи впливу щодо окремих банків [7].

Отже, банківський сектор не може існувати без ризику. Тому необхідно шукати шляхи мінімації рівня ризиків у банківській діяльності для того, щоб покращити ефективність функціонування банків, примножити дохід та приріст капіталу. Мінімізація рівня фінансових ризиків банківського сектору передбачає розроблення та впровадженя заходів та методів щодо управління ризиками.

Управління банківськими ризиками передбачає:

1) ідентифікацію наявних ризиків, визначення причин їх виникнення та напрямків на які вони поширюються;

2) обчислення величини ризиків за допомогою кількісних методів;

3) пошук оптимальних методів та заходів мінімізація ризиків.

Для мінімізації фінансових ризиків банківського сектору застосовуються превентивні та протекційні заходи. До превентивних заходів варто віднести: вимоги до розміру та структури капіталу банку; вимоги до ліквідності банку; обмеження операцій, що виконуються банками.

Протекційні заходи є способом захисту існуючої негативної ситуації, яка може спричинити неплатоспроможність або банкрутство банків. До цих заходів належать: функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; формування банками резервів; рефінансування комерційних банків центральним банком [8].

До методів управління банківськими ризиками відносять: методи уникнення та прийняття банківських ризиків. Методи уникнення банківських ризиків: відмова від певної банківської діяльності; виконання банківської діяльності іншими способами;зміна місця виконання банківської діяльності.

Приймаючи банківські ризики можливе застосуваня таких способів:

– зниження банківських ризиків;

– самостійне протистояння банківським ризикам;

– передання банківських ризиків [9, с. 81].

Висновки. В умовах економічної нестабільності виникає необхідність оцінки фінансових ризиків банкіського сектору, адже вони чинять вплив на активи, капітал, прибуток банків та проведення банківських операцій. Аналіз банківських ризиків дає можливість знаходження шляхів щодо управління ними. Здійснення заходів та впровадження методик управління банківськими ризиками, сприяє їх мінімізації, що в свою чергу позитивно впливає на ефективность функціонування і прибутковість банківського сектору.

Список використаних джерел:

1. Зубова В.В. Основні підходи до визначення та класифікації банківських ризиків. *Ефективна економіка.* 2016. № 6. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5047

2. Сукач О.М. Мінімізація ризиків як інструмент забезпечення безпеки банку. *Modern Economics*. 2020. № 22. С. 90–94. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-14

3. Дані наглядової статистики. *Національний банк України* : офіційний сайт. URL: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3 (дата звернення: 15.09.2023).

4. Криклій О.А., Маслак Н.Г. Управління кредитним ризиком банку : монографія. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2008. 86 с.

5. Гладинець Н.Ю., Хланта С.П. Кредитний ризик комерційних банків та методи його мінімізації. *Економіка та суспільство.* 2017. № 13. С. 1060–1064. URL: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/177.pdf

6. Гордієнко Л.О. Управління валютними ризиками банківської установи. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/18593271.pdf (дата звернення: 20.09.2023).

7. НБУ запускає стрес-тестування 20 банків. Хто потрапить під перевірку: повний список. URL: https://mind.ua/publications/20257494-nbu-zapuskae-stres-testuvannya-20-bankiv-hto-potrapit-pid-perevirku-povnij-spisok (дата звернення: 20.09.2023).

8. Аналіз, оцінка, мінімізація та управління банківськими ризиками. URL: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19871/ (дата звернення: 20.09.2023).

9. Островська Н.С. Методи мінімізації банківських ризиків в Україні. *Причорноморські економічні студії.* 2018. № 29. С. 80–85. URL: http://bses.in.ua/journals/2018/29_2_2018/18.pdf

10. Петик Л.О., Янісів Ю.В. Аналіз банківських ризиків на основі результатів економічних нормативів НБУ. *Електронне наукове фахове видання «Ефективна економіка»*. 2021. № 11. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9564

References:

1. Zubova V.V. (2016) Osnovni pidkhody do vyznachennia ta klasyfikatsi bankivskykh ryzykiv [Basic approaches to the definition and classification of banking risks]. *Efektyvna ekonomika*, no. 6. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5047

2. Sukach O.M. (2020) Minimizatsiia ryzykiv yak instrument zabezpechennia bezpeky banku [Risk Minimization as a Tool to Ensure the Bank's Security]. *Modern Economics,* no. 22, pp. 90–94. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V22(2020)-14

3. Dani nahliadovoi statystyky [Data of supervisory statistics]. Natsionalnyi bank Ukrainy: ofitsiinyi sait. Available at: https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist#3 (accessed 15 September 2023).

4. Kryklii O.A., Maslak N.H. (2008) Upravlinnia kredytnym ryzykom banku [Bank credit risk management]. Sumy: DVNZ "UABS NBU", 86 p.

5. Hladynets N.Iu., Khlanta S.P (2017) Kredytnyi ryzyk komertsiinykh bankiv ta metody yoho minimizatsii [Credit risk of commercial banks and methods of its minimization]. *Ekonomika ta suspilstvo,* no. 13, pp. 1060–1064. Available at: https://economyandsociety.in.ua/journals/13_ukr/177.pdf

6. Hordiienko L.O. Upravlinnia valiutnymy ryzykamy bankivskoi ustanovy [Management of currency risks of a banking institution]. Available at: https://core.ac.uk/download/pdf/18593271.pdf (accessed 20 September 2023).

7. NBU zapuskaie stres-testuvannia 20 bankiv. Khto potrapyt pid perevirku: povnyi spysok [NBU launches stress testing of 20 banks. Who will fall under the test: the full list]. Available at: https://mind.ua/publications/20257494-nbu-zapuskae-stres-testuvannya-20-bankiv-hto-potrapit-pid-perevirku-povnij-spisok (accessed 20 September 2023).

8. Analiz, otsinka, minimizatsiia ta upravlinnia bankivskymy ryzykamy [Analysis, assessment, minimization and management of banking risks]. Available at: https://osvita.ua/vnz/reports/bank/19871/ (accessed 20 September 2023).

9. Ostrovska N.S. Metody minimizatsii bankivskykh ryzykiv v Ukraini [Methods of minimizing banking risks in Ukraine]. *Prychornomorski ekonomichni studii*, no. 29, pp. 80–85. Available at: http://bses.in.ua/journals/2018/29_2_2018/18.pdf.

10. Petyk L.O., Yanisiv Yu.V. (2021) Analiz bankivskykh ryzykiv na osnovi rezultativ ekonomichnykh normatyviv NBU [Analysis of banking risks on the results of economic standards of the NBU]. *Elektronne naukove fakhove vydannia "Efektyvna ekonomika"*, no. 11. Available at: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9564